

Originalni članak
doi: 10.5937/NPDUNP2101004N
UDK: 811.163.41'282.2

O GLASU /H/ U JEDNOM IDIOLEKTU IZ NOVOPAZARSKOG KRAJA¹

Dragana Novakov

Državni univerzitet u Novom Pazaru, Departman za filološke nauke

Veselin Petrović

Institut za srpski jezik SANU – Beograd

U ovom radu se daje kratak pregled osnovnih karakteristika glasa [h] u govoru jednog informatora novopazarskog sela Janča – sa posebnim osvrtom na zaselak Janačko Polje – koji je pripadnik najstarije generacije žitelja ispitivanog areala. Stoga se, s obzirom na svoje godine života, može smatrati adekvatnim reprezentom govora ovog sela (pa i njegove okoline), budući da više i bolje od svojih potomaka (pripadnika mlađih generacija) čuva tradicionalne osobine narodnih govora svoga kraja. Uvodni deo rada donosi pregled najvažnijih geografskih, istorijskih, etničkih i kulturoloških karakteristika ispitivanog areala, zatim sledi centralni deo rada u kome se analizira prisustvo ili odsustvo glasa [h] u različitim pozicijama u reči (*inicijalnoj, medijalnoj i finalnoj*), što je potkrepljeno primerima dobijenim terenskim istraživanjem. Zaključne napomene iznete se u poslednjem delu rada, nakon kojih je dat transkribovani idiolekt dobijen u direktnom razgovoru sa osobom koja je jedan od najstarijih žitelja pomenutog sela i koja je najveći deo svog života provela na porodičnom imanju u jančanskom zaseoku Janačko Polje.

Ključne reči: glas [h], zetsko-sjenički dijalekat, tutinsko-novopazarsko-sjenički govor, Janča, Janačko Polje.

UVOD

Novopazarsko selo *Janča* nalazi se severozapadno od administrativnog centra opštine Novi Pazar (na jugozapadu Republike Srbije), u blizini magistralnog puta Novi Pazar – Duga Poljana i smešteno je između naselja: Korutana (na jugu) i Čebinca (na severu), zatim Troštica i Pačevine (na severoistoku). Prema popisu stanovništva, u Janči je 2011. godine živelo 526 stanovnika, od kojih je 260 punoletnih. Prosečna starost stanovništva iznosila 40,9 godina (38,2 kod muškaraca i 43,9 kod žena). U naselju su bila 94 domaćinstva, a prosečan broj članova po domaćinstvu bio je 3,53. Danas u ovom selu ima samo nekoliko osoba starijih od 80 godina života.

Nakon Drugog svetskog rata, zabeleženo je konstantno opadanje broja žitelja sela, a to je posebno izraženo u tri poslednja popisa stanovništva. Janča je naseljena stanovništvom obe konfesionalnosti, pri čemu poslednji zabeleženi podaci kažu da je

procentualni odnos više od 60% muslimanskog i nešto manje od 40% pravoslavnog življa.

U pitanju je selo brdskog tipa tipično za region jugozapadne Srbije, sa prosečnom nadmorskom visinom od 740 metara, bogato relativno velikim voćnjacima, plodnim oranicama, i velikim pašnjacima, koji se često navodnjavaju vodom iz nekoliko seoskih izvora, čija voda stanovništvu služi i za piće i za održavanje higijene.

Selo je podeljeno u tri zaseoka: Janačko Polje, Gornju Janču i Donju Janču. Janačko Polje se nalazi u samoj dolini i na blagim pristrancima Ljudske reke, na relativno ravnom, erozivnom proširenju koje meštani uglavnom zovu *Polje*, pa se smatra da mu je odatle poteklo ime (Sebečevac, Šaćirović, 1995: 173). O imenu zaseoka postoji i predanje meštana koje kaže da je na tom *Polju* došlo do bitke između Turaka i Austrougara, kada je izvesni vojskovođa Halil-paša, pobedio austrijsku vojsku, pa se prema tom događaju mesto prvo nazvalo Junačko Polje, a potom Janačko (Sebečevac, Šaćirović, 1995: 174).

Nadomak Janačkog Polja nalazio se stari han iz vremena osmanlija, koji je spaljen 1941. godine, a u njemu i danas stoji crkva Svetog Dimitrija iz XVII veka koja ima status spomenika kulture od velikog značaja. Nalazi se usred nekropole sa nadgrobniim spomenicima isklesanim u periodu od početka XIV do kraja XVII veka, na levoj obali Ljudske reke. Kao građevinski materijal za njenu izgradnju delimično su poslužili i stari nadgrobni spomenici iz njene neposredne okoline. Ovo područje ima prirodne granice i prostire se od planinskih venaca Golije – Javora – Zlatara i Jadovnika do Bihora (skoro) i od Ibra gotovo do Lima (Barjaktarević 1966: 3).

U Janačkom Polju danas žive uglavnom muslimanske porodice, a to su: *Gicići* (doseljeni iz Žabrena posle 1918. godine), *Dolićani* (doseljeni pre 1912. godine), *Dolovci* (doseljeni pre 1912. godine), zatim *Ljajići* i *Malićevci*. Od malobrojnih pravoslavnih porodica prisutne su sledeće: *Zekavice*, (doseljeni iz Erčega 1925. godine), *Stevovići*, *Mrlješi*, *Vasići*, *Uroševići* (iz Troštica) i *Kalićani* (iz Štavlja) (Sebečevac, Šaćirović 1995: 174).

Janačko Polje, geografski i dijalekatski, pripada novopazarskoj zoni, tj. od linije koja spaja Miliće–Dugu Poljanu–Koštanpolje–Ribariće i ide na jug, sever i istok sve dokle god se prostire ova grupa govora kao celina, a čije sedište je Novi Pazar (Barjaktarević 1966: 5).

Prema klasifikaciji Pavla Ivića (1985: 157–174; 2009: 45, nap. 1), tutinsko-novopazarsko-sjenički govor(i), kao deo štokavskoga narečja, teritorijalno i lingvistički pripada(ju) *severoistočnom poddijalektu zetsko-sjeničkoga dijalekta*² i obuhvataju područje triju opština Republike Srbije – Tutin, Novi Pazar i Sjenicu. Danilo Barjaktarević (1966: 3) ovu zonu naziva novopazarsko-sjeničkom, a to područje ima prirodne granice i prostire se od planinskih venaca Golije, Javora, Zlatara i Jadovnika do Bihora (skoro) i od Ibra, gotovo do Lima.

Zetsko-sjenički dijalekat pripada grupi *staroštokavskih dijalekata*, a njegov *severoistočni poddijalekat* (kome pripada proučavani areal) odlikuje se, između ostalog, akcentuacijom starijeg tipa (pri čemu akcenat može biti prisutan na bilo kom slogu u reči, a očuvane su i predakcenatske, kao i postakcenatske dužine), uglavnom (ali ne i obavezno) ekavskim refleksom starog glasa *jat* (dok je ijekavsko jotovanje veoma retko), obličko izjednačavanje akuzativa, instrumentala i lokativa (primer: *leži na livadu*), kao i odsustvo razlikovanja lokativa uz glagole mirovanja od akuzativa uz glagole kretanja (primer: *živi u kuću*), a kod infinitiva sa nastavkom *-ti* neretko dolazi do gubljenja finalnog vokala u nastavku (primeri: *pevat, spavat* i sl.) (Ivić 2009: 45–48). O konkretnim pitanjima narodnih govora na pomenutom području sa dijalektološkog aspekta pisali su (između ostalih) Danilo Barjaktarević (1966) i Bojana Veljović (2012. i 2018. i dr.). To su, zapravo, najopsežnija ispitivanja od strane pomenuta dva autora, koja daju analizu govora ovog dela jugozapadne Srbije.

Za potrebe ovog rada, a u cilju utvrđivanja prisustva i(li) odsustva (i upotrebe) glasa [h], poslužila je analiza govora jedne od najstarijih stanovnica sela Janča, koja je najveći deo svog života, od svoje rane mladosti, pa do momenta usnimavanja jezičke građe dobijene putem razgovora, provela na porodičnom imanju u jednom od tri jančanska zaseoka, a to je Janačko Polje. Budući da je u pitanju sagovornica muslimanske veroispovesti, za očekivati je bilo očuvanje glasa [h] na svim mestima (i u svim rečima) gde je taj glas zabeležen pri ranijim proučavanjima govora ovog kraja. To je posvedočeno u jednom broju uočenih primera u obrađivanoj građi, od kojih je jedan broj naveden u sledećim pasusima rada, a isti i neki drugi primeri mogu se naći na kraju članka, u dijalekatskom tekstu koji služi kao (omani, ali reprezentativan) uzorak ispitivanog govora.

1. Sudbina glasa [h]

Imajući na umu gore rečeno, ovaj rad će se uglavnom orijentisati ka analizi sudbine glasa [h]³ u govorima muslimanskog življa ispitivanog areala, uz neophodne osvrte na sličnosti i razlike dobijenih informacija u odnosu na one o govorima pravoslavnog (i muslimanskog) stanovništva u dostupnoj literaturi.

Glas [h] je uočljivo frekventniji kod muslimanskog, nego kod pravoslavnog stanovništva, i to se najčešće objašnjava uticajem leksike orijentalnog porekla dospele na ove prostore posredstvom turskoga jezika, što je slučaj kako na ispitivanom arealu, tako i u susednim narodnim govorima istočnohercegovačkog dela jugozapadne Srbije.⁴ Time je prilično uvećan leksički korpus primerâ u kojima je ovaj glas prisutan.

U opsežnijim istraživanjima i na širem terenu B. Veljović (2012: 37) ističe dobro (iako ne dosledno) čuvanje glasa [h] kod pripadnika obeju konfesija kao jednu od najmarkantnijih osobina konsonantizma govora Tutina i okoline.

U zapadnobosanskim govorima, kao i u većini drugih govora štokavskoga dijalekta, prema rečima Asima Pece (1977), sudbina foneme *h* tesno je vezana kako za njenu poziciju u reči, tako i za nacionalnu pripadnost govornika. U ijekavskim govorima pomenute zone ova je fonema gotovo nepoznata – ili se sasvim gubi, ili se umesto nje javlja neki drugi glas (Peco 1977: 61). Naime, taj konsonant je činio sastavni deo našeg glasovnog sistema do XVI veka, kada počinje da se gubi iz mnogih

narodnih govora na teritorijama pod turskom vlašću. Dolaskom Turaka na ove prostore, dolazi i do upliva reči orijentalnog porekla u srpsku narodnu leksiku, pa je logično pretpostaviti da se u govoru muslimanskog stanovništva „naporedo sa *halal*, *hajvan* i sl. očuva i: *hladno*, *hrana* i sl., ili naporedo sa *duhan*, *mehlem*, *mahala* i sl. ustali i očuva *prohodati* i *pohodi*“ (Peco 1977: 84). To je izvršilo uticaj na sprečavanje daljeg gubljenja ove foneme iz domaćih reči, što je posebno važno jer ukoliko je u nekom govoru taj glas iščezao⁵, više se nije mogao povratiti i ustaliti, bar ne u potpunosti (Peco 1977: 84).

Izgovor glasa [h] najčešće, ali ne i uvek, razlikuje se u zavisnosti od konfesije (sa)govornika, pa je kod pravoslavaca u pitanju *bezvučni velarni spirant*, a kod muslimana *bezvučni faringalni spirant* (u primerima sa terena obeležen grafemom ^h), i on se ispred vokala i(li) u intervokalnom položaju često (ne i obavezno) izgovara nešto slabije, nego u poziciji ispred konsonanata. Kod pravoslavaca je njegova pojava uslovljena obično uticajem standardnoga jezika (kroz školovanje, različite vrste medija i sl.) ili uticajem govora muslimanskih suseda, dok se kod muslimana, istina, relativno retko, beleži prelazak *bezvučnog faringalnog spiranta* ^h u *bezvučni velarni spirant* *h* – ili pak njegovo potpuno gubljenje, opet najverovatnije pod uticajem standardnoga jezika i izgovora pravoslavnih suseda.

U inicijalnoj poziciji, glas [h] je zabeležen u velikom broju primera, i to, očekivano, kao bezvučni faringalni spirant obeležen grafemom ^h:

^hā'āla, ^hājde, ^hājdemo, ako ^hā'ēš, ot ^hāl'ē, ^Hal'īlōvē l'ivādē, ^Hal'īlōvu l'ivādu, ^hālva, ^hālvu, ^hā'e, ^hā'ō, ^hāmbār, ^Hanef'ī'a, ^ha onōgā, ^Hāsan, za ^Hāšima, ^Hāzbo, ^Hāzbu, ^hāzora, od ^hēldē, ^heldōpitu, ^hēftično, ^him, ^hōće, ^hūjtā se, ^Husnija, ^hūzde i sl.

U medijalnoj poziciji, glas [h] je u najvećem broju primera potvrđen kao bezvučni faringalni spirant (obeležen grafemom ^h), ali prisutan je i jedan broj primera gde je ovaj glas realizovan kao bezvučni velarni spirant (obeležen grafemom *h*). Iz korišćenog materijala nije bilo moguće izvući konkretan zaključak razloga za ovakvu pojavu (i zašto baš kod tih konkretnih primera), pa će odgovor na ovo pitanje morati biti dat nekim budućim (i opširnijim) terenskim istraživanjima govora ispitivanog areala. Ono što je primećeno jeste redovna pojava faringalne varijante ^h u poziciji između dva vokala. Primeri za obe varijante:

^ha, Alā^h ra^hmetēl'e, e^hē, kā^hve, kā^hvu, kā^hvom, kā ma^hāl'ku, ma^hāše, ma^hnita, mācé^ha, ò^hlādī, pòd pazūho, ra^hmētl'i, snā^ha, snā^he, snā^hi, snā^ho, skūhā, za sā^hāt, slūži kā^hvāma, na tr^hku, trē^hni, u^hadāl'i, uvē^hla, uvē^hl'e, uvē^hne, Vā^hida, Vē^hbo, Vē^hbov'ca, Zā^hida i sl.

U finalnoj poziciji su zabeležena samo sledeća tri primera: Alā^h, plā^h i bēh. Ovo ne znači da na ispitivanom području nema više ovakvih potvrda, ali ipak pokazuje

kako je prisustvo ovog glasa u finalnoj poziciji u reči ugroženije u odnosu na inicijalnu i medijalnu poziciju, za koje je zabeležen veliki broj primera.⁶

Primeri za gubljenje glasa [h] nisu mnogobrojni u materijalu, ali ih ima dovoljno da pokažu prisutnost ove pojave na terenu. Slede zabeleženi oblici za gubljenje glasa [h]:

*ajde, ajdêmo, pedesêt ljëbbōvā, odřo, ôceš, ôcemo, ôce, štā sam tēla, jā bi išla i sl.*⁷

U korišćenom materijalu zabeleženi su i oblici koji sadrže *sekundarno h* (osim onih sa etimološkim *h*) kod enklitičkih oblika zamenica 3. lica množine koje umesto oblika *ih* i *im* imaju forme ^h*i* i ^h*im*: svē bi ^h*i* jā savījala, jā ^h*im* pëkla *kā^hvu* i sl.). Osim zamenica, primeri za sekundarno *h* javljaju se i u još nekim leksemama, kao što su: *hastāl, sã^hāt* i sl.⁸

Grupa (hv-)⁹ dala je (f-) u korenu *hvat-*: ada, jā kad ga *ufātīm*, jā ću ga rastřć. Supstitucija glasa [h] glasom [v] nije zabeležena, ali je uočen primer gubljenja *h* u obliku (*ne*) *šće* ← *htě*.

Balkanski turcizam arapskog porekla *kafa* (Skok 1972: II/14) zabeležen je u likovima: *kā^hve*, slūži *kā^hvāma*, *kā^hvu*, *kā^hvom*, ali su pronađena i dva primera: píl'e *kāfu*, dōšl'i na *kāfu*, koji ukazuju na supstituciju sa [f].

Nesumnjivo je da na ovom terenu, uopšte, fonema /h/ ima podršku stranih jezika kao što su turski, a u nekim slučajevima možda i albanski¹⁰, pa je ona poprilično nestabilna u sistemu, ali se ipak, ređe supstituiše nekom drugom, poznatom, domaćom fonemom.

ZAKLJUČAK

Severoistočni poddijalekat zetsko-sjениčkoga dijalekta (opštine Tutin, Novi Pazar i Sjenica) jeste teritorija na kojoj je većinsko stanovništvo islamske konfesionalnosti, i usled takvog stanja, bilo je za očekivati da se nađe veći broj potvrda u kojima se u narodnim govorima nalazi glas [h] – a ovaj rad je, na osnovu građe dobijene terenskim istraživanjima novopazarskog sela Janča (ili, konkretnije, njegovog zaseoka Janačko Polje) upravo to i potvrdio.

Na osnovu analizirane građe može se zaključiti da stanje glasa [h] stabilno i da se javlja, manje ili više, na istim onim mestima (i u onim rečima) na kojima je taj zabeležen i u oblastima susednih dijalekata na kojima živi muslimansko stanovništvo – a u prvom redu, tu se misli na istočnohercegovački deo jugozapadne Srbije. Poklapanja ovog tipa su logična i očekivana, jer u govoru muslimanskog življa jugozapadne Srbije, i pored pripadnosti dvama susednim dijalektima, postoji i veliko poklapanje, najviše na nivou glasovnog sistema i leksičkog sloja (posebno kad je u pitanju leksika orijentalnog tipa, koja je u nasleđe žiteljima jugozapadne Srbije ostala još iz vremena turske vladavine na ovim prostorima).

Razlika između izgovora glasa [h] kod pravoslavnog i muslimanskog stanovništva ovog kraja je uočljiva, ali ne apsolutna, pa tako dolazi do međusobnog uticaja govora pripadnika dveju konfesija, a na učestalost pojave ovog glasa takođe uticaj ima standardni jezik putem obrazovanja, javnih medija i sl., pa se stoga mogu uočiti, istina, kod pripadnika najstarije generacije, ne tako česta, odstupanja u frekventnosti pojave glasa [h], pa čak i njegovo izostavljanje u nekim primerima gde bi se logično mogao očekivati.¹¹

Postojanje velikog broja primera na nekim, a nedostatak istih na drugim mestima gde bi se glas [h] očekivao, ukazuje na nezaobilaznu uslovljenost *kvaliteta i kvantiteta* terenskih podataka brojnošću sagovornika i prostranošću ispitivanog areala. Međutim, cilj ovog rada i nije bio da reši sve nedoumice oko sudbine glasa [h] na prostoru pomenutog poddijalekta, već da ukaže na neke (najvažnije) situacije u kojima je prisutan (ili odsutan) u govoru jednog relativno malog i jasno omeđenog, ali opet dijalekatski (ali i istorijski, kulturološki i etnički) homogenog areala. Pri tom, posebna pažnja je posvećena činjenici da su leksički primeri u radu ekscerpirani iz građe dobijene u razgovoru sa žiteljkom koja je predstavnik najstarije generacije svoga kraja. Informatorica kao takva predstavlja više nego adekvatnog, a sa priličnom sigurnošću se može reći, i reprezentativnog sagovornika i predstavnika lokalnog govora sa svim svojim tradicionalnim osobenostima – koje se donekle gube u govoru mlađih generacija. Stoga je ovo možda (bio) i poslednji momenat za prikupljanje skromne, ali više nego vredne jezičke građe u razgovoru sa pripadnicom najstarije generacije predstavnika tradicionalnih (seoskih) narodnih govora kakve je decenijama unazad proučavala srpska dijalektologija.

*

U daljem delu rada sledi izvod iz dijalekatskog materijala snimljenog na digitalni audio zapis u okviru širih dijalekatskih istraživanja tutinsko-novopazarsko-sjeničkog govora. U ovome radu korišćeni su primeri iz teksta koje je na terenu prikupila studentkinja Anica Čosović (akademska 2018/2019. godina) sa Državnog univerziteta u Novom Pazaru (Studijski program: *Srpska književnost i jezik*), a kompletan razgovor biće objavljen u materijalu *Govor naših nana* koji je u pripremi za štampu.

Desetoro je moja majka rodila

Ljājic Āsīfa, osamdesēt i pŕvū, trīes ôsmō gōdište sam, rōdom od Bŕrōvīcā. Ōtac Īso, mājka Abida, Bŕrōvīci. E, tō slābo dē ĩmā, ĩmā u Šenīcu dōsta štō su se isel'īl'i, pa otišli po Šenīci tāmō, te žīvū. Imāla sam pēt brāčē, troīca su mi ūmŕ'i, jēdan je pogīnuo mlād, trīes i dvīje gōdine. Dvā su žīva, jēdan je u Beògrad, jēdan u Frāncuskū. Imālo pēt sestārā nās, dēssetoro je mōja mājka rodīla. Te jēdna ūmŕla ođ pēt mīēsēcā, pa poslēⁿ mi se brāt rodīlo, pa poslēⁿ jā za tīem brātom, pa poslēⁿ zā mnōm još jēdna sēstra, pa poslēⁿ dvā brāta. I sēstra, nājmlādā. E, tā još jēdna ūmŕla, dvīje su ūmŕl'e, Zā^hida i Sŕka. Ovē su, onō sād je onā u Tŕrskū ūmŕla, Vā^hida, štō je nājstarijā. Mōja tētka bila za Šēcīnōg brāta... za òca Šēcīnōg, mājke mojē sēstra. Šēca

što je bila Nusrëtova mājka, tī je znāš... Ōna je bila ūdāta u Dolōvācā tāmō, pa mōja mājka dolāzila ū gosti kod sēstrīcā. Ōni poslēⁿ... ^hej, tō je mlōgo da se prīcā.

Ako si imao dosta stoke, to je bi'o vel'ki gazda

Nīt je ōn znāo mēne, ni jā njēga. Svēkar mi dolāzi'o gōre, mōj ōtac mēspljō sālāš, ēno ga, i dān dānas onō štō se tūrā mūrūz, ēno ga, sedī gōre. I ōni dōšl'i, te ūzēl'i, dēvēr mi i... Vē^hbo i Rēdo i Ibrā^him Dōlovac. Dōšl'i da ūzmū tā sālāš gōre s kōl'ima, s volōvima i pōsl'e vīdel'i mēne, begenīsal'i me... E, a sād, rēko, ništa mi žal'jē nīe, nō štō se ne sl'ika^h kād bī mlāda. Sāmo nās trī devōjke je bīlo. Nās trī smo nosīl'e pōbedu. Pōslēⁿ, ōni me vīdel'i, a mōja mājka dolāzila ū gosti óvde, dolāzila kōt Šēcē, Šēca mi bila i ōna svōja po mājki. Begenīsal'i. Tō nājprīe sadēk āko si imāo dōsta stōkē, tō je bi'o vėl'ikī gāzda. Imālo je osamdesēt ovācā je mōj ōtac dīžō. Dvāⁿes krāvā i kōnjā i... dīžō je dōsta stōkē. Mājka mōja, i snā^he pōsl'ēⁿ, poženīli mi se brāca bīli. Pōsle prslo, nēko tāmō, nēko ovāmo, ostāla mōja mājka sāma, ūmfla je mlāda, sa šēsēt i četīri gōdine je ūmfl'a.

Bila sam mlogo vrijedna

Nīesam pūnī^ā osamnāes. I^h, štā su rādīl'i. Svātōvā trīdes bīlo, bīl'e jēnde bīl'e... zgōda bila... Jēnde, trī žēne, tō jēnde zovū. A^ha, za nevīestu. Pōslē, sūtradān bīla svādba, bīlo... nārod vel'iki bi'o tūne. Ēto, takō. Ni nē znām kō je bi'o, tū je bīlo nārōda, bōg znā kol'iko. Zāve mi, jētrva, Vē^hbōvica, Šēca, zāve mōje štō su bīl'e, Béga, Atifa, ^Hasnīja, Vēma je bila mālā od dvīe gōd'ne kāt sam jā dōšla, i Nūsa. Svēkar i svēkrva. Svēkar, ēnē, svēkar pol'etēo, ōn me begenīsō. Jā ^htīm pēkla kā^hvu, pēkla... A bila sam mlōgo vrījedna, ma^hnita sam bila. Da nīesam bila ma^hnita, nē bi se sād ovākō iskrivīla. Cī'o vīek sam tō dirimbāla i dirimbāla.

Namiruj, sprema, dočeka ko dolazi

Aha, (običaj je da mlada) poljūbī prāk, dēsno^m nogōm da ul'ēgnē u kūcu, da... nājprīe iznēsū jōj, ovāj, Kurān, znāš štā je? Znāš? Zāvijū ga i tūrē jōj pōd pazū^ho. Nevīesti. I ōna sa tīem Kurānom ul'ēgnē u kūcu, dēsno^m nogōm preskōcī, e kōncē kād jōj dājū, kōncē, dījete. Priprēmī mu košūlju. Jā mu priprēmīla i ōni mēne da ga okrēnēm trī pūt, a jā vrījedna bīla, okrečāla ga kā ma^hālju i pōslēⁿ dālā mu košūlju, ōni ga uzēše, pōsle me uvedōše tāmō, u tū stārū kūcu, podrūm, tāmō sam jā živīēla trīnāes gōdīnā, tāmō sam dēcu već izrādāla, sālī Edīnu sam óvde rodīla, pōsle tāmō, u tū kūcu stārū. Pōsle, sūtradān, tō bi'o nārod, svādba, nevīeste dvōrū, ^hej, jādna mājko... Dimīje vėl'ke, nevestāckē dimīje i sviljenīca, jelēce, mīltān. Mīltān krātkī štō smo nosīl'e mī, imā tū snā^ha célu tū sprēmu. E, jā, tō mi pōsle sūtra ōbūk'l'i, šāmīju mi podvēcālī, jā nīesam nīkad īšla gologlāva, ūvīek sam podvēcāla ovākō zgōdno, kōsa mi je bīl'a dōtl'ēⁿ, sāt mi ōpade sāt. E, takō. Igrālo se, pēvālo se, đumbūsīlo se, pōsle onō rastūrī nārod, namirūj, sprēmā, dočēkā kō dolāzī.

Po četrnaes, petnaes roba u zajednicu bilo

Pa nīesam, jědno trī mīēsēca nīesu mi dāl'i nīšta da jā rādīm, na prīmer. Jěsam mūzla, al dēmek mīēsīla nīesam, jětrva mi je mīēsīla ljěp. Pōsle ōna, kāt bī trī mīēsēca, tūrīše mēne u mešēk, da mīēsīm, a jā nīesam ljěp mīēsīla nīkad, mājka mōja bīla mlāda, po pedesēt ljěbōvā u pēkaru bi ispēkla, bīlo mlōgo rōblja, po četrnāes, petnāes rōbā u zājednicu bīlo. A pītu sam mīesīla, mālā bi se uspělji, tūri krlju krāj nācāvā, nācve štō su bīl'e, nīje tō, tō nācve zvāl'e, kā ovā ^hastāl, pa plōto, i uspēla bi se tū, zamījesi pītu i umījesi i ispēcī, nōsi ljūdīma na... kād sam bīla mālā. Pōsle, ōvde pītu sam mīesīla stālno, vālā, ōni: E, vālā, tī nājlepšē mījesīs, i ēto takō... prolāzīlo, prolāzīlo, do, do, do... Jěsmo, bōgme, imāli smo četrnāestoro gōvēdī, ōsam krāvā, imālo trīes ovācā, imālo u... Slūge bīl'e, svē slūge bīl'e dōk su bīla mālā dēca. Bīla ovā, ōtkal'ē b'ěše Ūvo jědan, ōn je bīlo slūga, pa bīlo jědan Avdulj iz Čēbīnca, pa bīla Nurīja jědna iz Žābrena, tō imālo dōsta... Aha, slūgā imālo dōsta, stōke... Aha, imālo Šārka, Bāljka. Ako je šārēno, Šārka ili Vēza, Bāljka, āko je bāljāsta joj glāva, e āko je rumēna – Rūjka, e, svē takō tō se dāvālo.

Dvades i jednu godinu sam bila u zajednicu

Za jēla je sprēmala Šēca, na prīmer, ōna je gāzdarica. Ōna bi sprēmāla pasūlj, mēso, tō bi ōna sprēmāla, a pīte, kākō kojā mīēsī, kāt sam jā naučīla da mīēsīm, jā mīēsīla i pītu i lēb, kād je mōj rēd po petnāes dānā, kāt pōsle prōdē mōj rēd, ^Hāsiba Vē^hbōvica, ōna mīesīla takō ljěb i pīte. Svē se mīenjālo. Takō dvādēs gōdīnā, dvādēs i jědnu sam bīla u zājednicu. Pētoro, šestoro – jědna mi je ūmfīla nājstarijā čōra, trī gōdine... Sāt pētoro, Īsmet, Mēka, pa Īsmet, pa ^Házbo, pa Edīta, pa Edīna. Īsmetu je dāla ^Hāsiba, Vē^hbōvica, Mēki dāla snā^ha mōja L'ūt^vōvica, jōk, nō ōna bāš, ^Hāsiba, Mējrēma bīlo ime mōjōj snā^hi, ōna ^hajāla mōju snā^hu i takō dāla Mēki, a mī je nīesmo zvāli Mējrēma, nō svē Mēka. E, Edīti dāla Sādīja, ovā štō mi je zāva u Senīcu. Ōno se pēvāše onā pēsma Vrāti se, Edīta, jā te mōl'īm, a jā bēh trūdna. A ōna: E, vālā, āko būdē žēnskō, Āsīfa, jā ću da jōj nadēnēm ime. Kākō? Edīta. I takō joj nadēnūla. E, ^Házbu je dao Vē^hbo, ōn tō hājao ^Házbo, ^Házbo, e, ovōj Edīni Šēca. Svē kākō kō hājō, takō nadīēvō.

„Niko ne umije sa Asifom pćelu da savije, i da umijesi ^heldopitu od ^helde“

Īmām devetnēstoro unūcādī i sēdmoro praunūcādī. Īmām, šūcūr, dōsta, dōsta Īmām. Jōš nē znām... Tkāla bi ū rōd čērge štō su se tkāl'e, ovē po pātosu štō su se prostīrāl'e. Pćēlā smo imāl'i mlōgo, prēko četīristo sūdā pćēlā smo imāl'i mī u mōj rōd. Tīmke onē štō su, nē znām, tī sād nījesi vīdāla onē tīmke štō s^u se pćēl'e ulāzīl'e. E, jōk, nō tīmka, tō se pletē ot prūca. Ovākō ōkrūglo, pa zavřšeno ovākō, i tū pćēl'e unūtra. Po dvādes nā dān bi im se pūšīlo, svē bi ^hi jā savījāla i tkāla [...] u ĳzbu jednū kod ōca, i zavī, pūšī se pćēl'e, ja čūēm đē ōna zūjī, a dedō, Alā^h ra^hmetēl'e, nameštīo svē od prūca ovē narāmke po āvl'īi, i ōno se zavī na onā narāmak, jā sal' otīdi, namāži tīmku sa onōm, kākō se zovē onā trāva štō se slīepī, i ispřskā je var^onīkom iz ūstā, i

sal' je pobòdēm u tŕmku, i òzgōr onō navēdi, izrūćī, i jēdna me nŕje pēćīla nīkad. Nīkad, jā bi svē gōl'e rŭke dōvl'ē, nīkad me nŕje pēćīla, takō bi mi se īšlo za rukōm. Bi mi rēkō amīḏa jēdan, mlād, rahmētī'i, ūmrō je: „Nīko ne umŕje sa Āsīfom pēčlu da sāvŕje, i da umŕjesī hēldōpitu od hēldē.“ Ēto, takō.

Asifa se nikad ne zavija i bijela

Svē, kākō kojā! Nēkē su se zavījāl'e, mōjega amīḏē ścēr, štō je za Hāsīma ovōgā u Bīel'ē Vōde, tō mi je od rōḏenōg amīḏē cērka, ònō ljeti i kād je vrućīna, òna bi se ovākō zavī, dēmek da ne cŕnī, ovākō... Ēvo, ovākō. A jā nīkad nŕjesam. I bi rēkō mi jēdan amīḏa Jūsuf: „Hā, ovā Mukādēsa se zavījā i zavījā, i jōpēt cŕna, a Āsīfa se nīkad ne zavījā i bijēla.“ Ēto, takō, a jā nŕjesam mōgla da tŕpīm na ūsta nīkat, ni pōḏgrlo da... da stēgnēm pōḏgrlo. Ēto, takō sam tō bīla navīkla, uh, takō! Jōš štā hōćeš da ti prīcām?

U prviće na sam Savindan, a snijeg dovl'e, kuku majko!

E, kād sam otišla nājprīe u pŕviće na sām Sāvindān, a snŕjeg dōvl'ē, kūku mājko! A, jā, mēsēc rávan sam se ūḏala pŕīen Mītrovu dnē, Mītrovdān, već snŕjeg. Rēšīl'i, hājde vāla, da idēmo, pōzval'i, bōgomi ōvde pé-šes, bīlo dvanāestorotrināestoro, kōl'ko ne bī. Bīla Šēca od ženā, bŕjo Ágo, bīla... bŕjo Nāzim, jā, bŕjo Ibrāhīm Dōlovac, bŕjo dājo Íso, Nāzīmov dājo iz Čēbīnca, jōš kō je bŕjo, bīlo ne, bŕjo, nēznām, Nāzim dal' bī, Šēcīn brāt, pa kōnje pojāši, a mēne dādoše bedevŕu, Arsēnija pokōjnōga.

Kuku, kad vido da je Hanefijina kopriva uvēhla, ja se ohladi

E, za koprīve, ūoćī Āḏŕḏevu dnē, ūzmēš, ubērēš, kōl'ko īmāš mōmākā, tal'īko kōprīvā ubērēš. Ūoćī Āḏŕḏevu dnē, pa onō štō su bīl'i onī kūcēri, pa īmā gōre, onō, onū dāsku kā rāpće, a tō mi je bīlo pŕēt vrātā, òtac mi tō bŕjo ostāvīlo na tā kúcer. A jā otišla, te nābrala, svē brōjila koŕi je koŕi, ovō je Hānefīja, ovō e ovā, ovō e ovā, ovō e Tūfo, ovō je ovā, svē hī jā brōj, brōj, brōj, brōj, brōj, brōj, nājzadnjī – Nāzim. Kojā uvēhne, tōgā ćeš uzēt. Jōk, nō kojā ne uvēhne, kojā ne uvēhne. Svē uvēh'l'e, do Nāzīmova koprīva. E, jēs, tāko mi Alāhā. Ej, kūkāvcu, kād vīdo Hānefījina da e uvēhla. Kūkū, kād vīdo da je Hānefījina koprīva uvēhla, jā se ōhladi. A Nāzīma nēznām. A Nāzīm, i ōn je bŕjo lījep, al' jā n'ēga nēznām, ovōgā sam znāla, vīdela bi ga, kŕījūćī bi otišla nāvodu, pōḏno kūcē, òn bi po āvlŕi gōre sa Jusūfom, sa amīḏōm mi, al' tō je bŕjo... Sēstra mu je ūmŕla od oćī kād je dvōrēla. Otišla nāoćī. Jēs, bōgami, ūḏala se i dvōrēla i ūmŕla. Nārod vīkō: „Kāka e, kāka e“, i òna, obāl'ī se, i ūmrē.

„Niko ne igra konja, do moj sin“, nikad me nije zovnuo imenom

Jâ sal' ugrăbîla namâzbez, da mi ne odnēsē vîētar s glăvê. Stîgli u Ćîtluk, mōj ôtac, Ală^h rahmetêl'e: „Ê, onô nîko ne îgra kōnja, do mōj sîn“, nîkad me nîje zōvnuo îmenom. A jâ, tō mi merāk, sad mi se ċinî kăd vîđîm onô da îgra'î onê kōnje, da mōgu da se držîm, kăko bi ĥajala uspêt se na onōgă kōnja. Tō glăvnō bîlo, kōnji.

Mene je mlogo ĥajo svekar

Pa, svê kōnjîma. Tâpût nēmălo ni kōlă, već kōnjskă kōla i volōvi, drûgō nîšta, ċêzu. Vozîlo nărod tōrnîkom, bi mu jăvîl'i kō ĥoće za Pazăr. Aĥa, bi mu jăvîli kōl'ko ĥoće, mōglo je po šestoro da sêdnē u tu ċêzu. Ōni bi mu se jăvîl'i uvêċē. E, izûtra bi stigli, ĥăzora, ōn ĥi potovări, za Pazăr, tēră ĥi. Ōzdolj ĥi ôpêt vrăti, svê takô. A kăd bi îšli u Poljănu, jâ bi îšla pûno pûtă s nîjm. „Ajdêmo, snăĥo, do Poljănē.“ Mêne je mlōgo ĥăjō svêkar. Bî otîšl'i, kăd bi bîlo u navîše, uz Postřmac, bi sl'êgl'i dōlje ùrăvan, pa povîše kûcă ovê Săđîinē măjkē, pa ispăni gōre na onû... gōre ċăk ispăni, nîje mōgō kōnj da tēră. E, gōre bi ċêkăl'i, ako mî sl'êgnêmo, prîvî ċêkajû, a potovări se gōre jōpêt, i u Poljănu.

Ne velja da se preskōci put ċoveku sa konjem

Mōja snăĥa vêsêlă, îzede ċûtek od L'ûtva, Ală^h rahmetêl'e, [...]. Došō tâ Ĥanefîja tû kod tōgă Jusûfa, kod amîđē mi, i mî tērăl'i sîĥeno... žîto, pa tērăl'i na gûvno tămo, jâ i L'ûtvo i snăĥa mi, snăĥa idē prêd volōve, a jâ pōkrăj vōlōvă, a L'ûtvo za nîjma. I ōn năl'eže sa tōm bedevîôm, sa Jusûfom, tamăn tudijêr, a snăĥa nêće da mu preskōċî pût. Ne veljă da se preskōċî pût ċovêku sa kōnjem. Ōn je vîci: „Îdi, nemō stōjat“ – ōna nêće. Ōn: „Îdi, nemō stōjat“ – ōna nêće. Ōn ūzni prût, onă štō volōve šîba'î, vêl'kî i dugăċkî: pûp, pûp, pûp, po l'êđîma, i nêbî ga srām. Jûsuf stoî i Ĥanefîja i gl'êdajû štă ōn răđî. I bōgami, ōna nêšće da preskōċî, nêšće, vălă, da preskōċî pût. Jâ polûde, amăn, jârabi, ĥînsănu, nîsam smêla nîšta da mu rêknēm. Ōn je bîlo mnōgo ljût. „Ćêkăš Ćîganina da mu ne preskōċîš pût“, mîslîm, ĥêj, budălê, kăkav Ćîganin. Êto, takô. Êja, bōgme sam zaborăvîla, nêznăm, nêmore da mi pănē nām...

Sve živo je gl'edalo kao u šarena vrata

Pa, vřtikolo kad sam bîla kod zăvê u Jasenovîk. Žênîla sîna, a jâ obûkla plăv kăt, a bîla sam tâpût, nîesam bîla năpredna kă săd, jâ sam bîla mlōgo mřšăva, ōne: „Ĥăjde, vălă.“ Zîka, Ală^h rahmetêl'e, tâ mi zăva: „Ĥăjde, vălă, snăĥa da mi povêdê kōb, ĥăjde svirăċîma vřtikolo.“ Ōni kăžû: „Mî tō nêznămo“, kăko nêznăte vřtikolo da

svîrâte, tō nîjesmo čûli, a tō nâjl'epšê kôlo. Pa se mîslismo, ^hâjde, pōčni tî, da vîđîmo. Kâko sam jâ tō igraļa, tō svê žîvō je gl'êdalo kâo u šarêna vrâta.

Reference

- Barjaktarević, D. (1966). *Novopazarsko-sjenički govori*, Srpski dijalektološki zbornik XVI, I–XIV, Beograd, 1–177.
- Bošković, R. (1931). *O prirodi, razvitku i zamenicima glasa h u govorima Crne Gore* Južnoslovenski filolog XI, Beograd, 179–196.
- Sebečevac F., Šaćirović S. (1995), *Neselja novopazarskog kraja*, Beograd: Mrlješ.
- Veljović, B. (2012). *O nekim osobinama fonetizma govora Tutina i okoline*, Savremena proučavanja jezika i književnosti III/knj.1, Zbornik radova sa III naučnog skupa mladih filologa Srbije, održanog 12. marta 2011. godine na Filološko umetničkom fakultetu u Kragujevcu, 33–43.
- Veljović, B. (2018). *Sintaksa glagolskih oblika u govoru Tutina, Novog Pazara i Sjenice*, Srpski dijalektološki zbornik LXV/1. Rasprave i građa, Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti i Institut za srpskohrvatski jezik, 1–476.
- Ivić, P., Remetić, S. (1981). *Trijebine (OLA 78). Fonološki opisi srpskohrvatskih/ hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, Sarajevo. Posebna izdanja ANUBiH, knj. LV, Odjeljenje društvenih nauka, knj. 9, 559–565.
- Ivić, P. (1985). *Dijalektologija srpskohrvatskog jezika. Uvod i štokavsko narečje*, Novi Sad: Matica srpska.
- Ivić, P. (2009). *Srpski dijalekti i njihova klasifikacija*, priredio Slobodan Remetić, Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Nikolić, M. (1991). *Govori srbijanskog Polimlja*, Srpski dijalektološki zbornik XXXVII. Rasprave i građa, Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti i Institut za srpskohrvatski jezik.
- Peco, A. (1977). *Sudbina foneme h u zapadnobosanskim ikavskoščakavskim govorima*. Poseban otisak, Sarajevo, 61–87.
- Peco, A. (1981). *Prilozi proučavanju prijepoljskog kraja. I. Govor Milakovića u svjetlosti susjednih ijekavskih govora; II. Govor sela Hisardžika*, Seoski dani Sretena Vukosavljevića VIII, Prijepolje, 239–262.
- Peco, A. (1981). *Savremena slika ijekavsko-ekavskih odnosa u govoru prijepoljskog kraja*, Seoski dani Sretena Vukosavljevića XIV, Prijepolje, 211–219.
- Petrović, V. (2010). *Iz govora sela Divci u prijepoljskom kraju (lingvogeografska skica, fonetske odlike i dijalekatski materijal)*, Zbornik radova Filozofskog fakulteta Univerziteta u Prištini, posebno izdanje posvećeno prof. Dr Milosavu Vukićeviću, Kosovska Mitrovica, 387–395.
- Petrović, V. (2015). *Iz govora sela Karoševina kod Prijepolja (Lingvogeografska skica, fonetske i akcenatske osobine govora i dijalekatska građa)*, Srpski jezik XX, Beograd, 495–505.
- Skok, P. (1971–1974). *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb, knj. I–IV.
- Stanišić, V. (1995). *Srpsko-albanski jezički odnosi*, Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, Balkanološki institut. Posebna izdanja 59.

Primljeno 10. februara 2021,
nakon revizije,
prihvaćeno za publikovanje 17. marta 2021.
Elektronska verzija objavljena 1. aprila 2021.

Dragana Novakov, doktor filoloških nauka, vanredni profesor na Državnom univerzitetu u Novom Pazaru (Departman za filološke nauke). Diplomirala i magistrirala na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu. Doktorirala je na Filološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu. Područja njenih naučnih interesovanja jesu: istorija srpskoga jezika, uporedna gramatika slovenskih i indoevropskih jezika, istorijska dijalektologija i onomastika.

Veselin Petrović je završio osnovne studije na Filološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu (smer: Srpski jezik i književnost), gde je i magistrirao (smer: Nauka o jeziku) i stekao naučnu titulu magistra lingvističkih nauka. Zaposlen je na Institutu za srpski jezik SANU na odseku *Dijalektološka istraživanja srpskog jezičkog prostora*, a jezičke discipline kojima se bavi jesu: sociolingvistika, onomastika i dijalektologija srpskoga jezika.

ABOUT THE VOICE /H/ IN ONE IDIOLECT FROM THE MUNICIPALITY OF NOVI PAZAR

This paper gives a brief overview of the basic characteristics of the voice [h] in the speech of an informant from the village of Janča in municipality of Novi Pazar - with special reference to the dorp of Janačko Polje, that is the place of residence of said informant who is a member of the oldest generation of inhabitants of the surveyed area. Therefore, given her age, she can be considered an adequate representative of the speech of this village (and its surroundings), since her speech preserves the traditional features of the local vernacular in more and better way than that of her descendants (members of the younger generations of this area).

Keywords: voice /h/, Zeta-Sjenica dialect, Tutin-Novı Pazar-Sjenica speech, Janča, Janačko Polje.

1 Ovaj rad finansiralo je Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije prema Ugovoru broj 451-03-68/2020-14/200174 koji je sklopljen sa Institutom za srpski jezik SANU.

2 Za imenovanje pomenutog dijalekta i poddijalekta, osim gore navedenih, u upotrebi je i još nekoliko drugih termina, a u ovom radu je korišćena terminologija kojom se služio P. Ivić.

3 O distribuciji glasa [h] v. i u Ivić, Remetić (1981); Bošković (1931).

4 A. Peco (1981: 247–248), ispitujući govor prijeljskih istočnohercegovačkih selâ koja su susedna zetsko-sjeničkim selima opštine Sjenica, kaže da je razumljiva postojana upotreba glasa [h] u govorima muslimanskih ispitanika, i to u sve tri pozicije u reči (na početku, u sredini

i na kraju) – mada to nije dosledno sprovedeno, posebno u primerima gde se taj glas gubi u finalnoj poziciji, za šta A. Peco daje napomenu „možda je to slučajno“. Sličnu situaciju beleži i Miroslav Nikolić (1991: 268–269), potvrđujući veći broj primera (često orijentalnog porekla) za prisustvo glasa [h] očuvanog u govoru muslimanskog u odnosu na govor pravoslavnog stanovništva istočnohercegovačkih polimskih oblasti u Srbiji – uz napomenu da je zabeležen i određeni broj primera redukcije glasa [h] u govoru muslimana, i to u svim pozicijama u reči, a najčešće u finalnoj.

5 Kada su u pitanju govori zetsko-sjeničkoga dijalekta (ali i ostali narodni govori na teritoriji Crne Gore). Radosav Bošković kaže (1931) da „nema nijednog crnogorskog govora koji danas u svima fonetskim pozicijama i u svima rečima čuva ovaj glas“ (1931: 179). Isto tako, oni govori koji „po pravilu gube ovaj glas, gube ga uglavnom u svima pozicijama“ (Bošković 1931: 179).

6 Takođe, treba istaći da se u finalnoj poziciji spirant *h* čuva, ali obično ima redukovanu frikaciju, dok se u inicijalnoj i medijalnoj uglavnom sonorizuje (*sa^hat*) (Veljović 2012: 37–38).

7 Redukcija glasa [h] u inicijalnoj i medijalnoj poziciji u govoru muslimanskog stanovništva istočnohercegovačkog dela jugozapadne Srbije potvrđena je u jednom broju primera (Nikolić 1991: 267–271), mada je i u tom slučaju potvrđen najveći broj primera gubljenja u finalnoj poziciji. Budući da su u pitanju susedni govori koji, iako pripadaju različitim dijalektima, na leksičkom i fonetskom planu imaju više sličnosti nego razlika (posebno kad je u pitanju govor muslimanskog življa), tako da bi se opširnijim istraživanjima mogli očekivati slični rezultati i na terenu Janče i okoline.

8 M. Nikolić (1991: 271–273) u govoru muslimanskih ispitanika istočnohercegovačkog dela jugozapadne Srbije nalazi veliki broj primera za sekundarno *h*, i to najčešće u inicijalnoj i predvokalskoj poziciji – ali i navodi da je ta pozicija, iako nije leksički ograničena, ipak fakultativna, što u neku ruku objašnjava (ali i opravdava) relativno mali broj primera u analiziranoj građi, upućujući na potrebu za opširnijim terenskim istraživanjima u svrhu dobijanja kompletnije jezičke slike narodnih govora proučavanog areala.

9 Prema rečima R. Boškovića grupa *hv*- predstavlja poseban slučaj razvoja glasa [h] (1931: 181). Nakon prenošenja frikativne artikulacije na glas [v], a posle izvršenog jednačenja suglasnika prema mestu obrazovanja, frikativna grupa *hf* gubi svoju prvu komponentu. Ovde se ne uzima u obzir samo priroda artikulacije glasa [h], nego i njegov položaj. Stoga bi u promeni *hf* > *f* bila prisutna jedna vrsta disimilacije, odnosno redukcija jednog od dvaju frikativnih elemenata, a posebno onog koji je zbog svoje slabe artikulacije bio na udaru (1931: 182). Takođe, nedoslednost u očuvanju ovog glasa pokazuju i govori u kojima na mestu starijeg [h] javlja neki drugi glas (Bošković 1931: 179).

10 O širenju albanskih jezičkih tragova na ovim prostorima (zetsko-sjeničkoga dijalekta), v. Stanišić 1995.

11 Za više informacija o istočnohercegovačkim govorima prijepoljskih sela koja se nalaze na granici sa zetsko-sjeničkim dijalektom ili oazama toga dijalekta u širem istočnohercegovačkom prostoru (naselje Brodarevo u opštini Prijepolje) v. Petrović 2010. i 2015.